

JAPON DİLİNDE EDİLGEN EYLEMLER (AZERİ'CEYLE MÜKAYESELİ)

O. B. JALİLBEYLİ*

ÖZET

Makale'de Japon dili ve Azeri Türkçesinde eylem çatıları kategorisinin sayı ve nicelik bakımından mükayesesi yapılmıştır.

Makalenin konusunu, edilgen eylemlerin özel ve özel olmayan fonksiyonlarının Japon dilindeki ilginç orijinal örneklerini Azeri'ceye çevirerek mükayeseli şekilde gözden geçirmek oluşturmaktadır.

Kaydedilmiştir; ki, Japon ve Azerbaycan dilleri arasında edilgen eylemlerde aynılık yok. O yüzden de söz konusu dillerden birinde olan şifahi ve ya yazı örneklerini diğerine çeviri yaparken nutuk ortamı ve metinden, bir de her dilin kendine özgün irtibat kurma olanaklarına dayanarak fikir söylemek gerek.

Anahtar Kelimeler: Edilgen eylemler, Japon Dili, Azerbaycan Dili.

THE CATEGORY OF PASSIVE VOICE IN JAPANESE LANGUAGE (IN COMPARISON WITH AZERBAIJANIAN LANGUAGE)

ABSTRACT

In the article the number of the Category of Passive voices and their Comparison from the point of view of their feautres in Japanese and Azeri Turkish have been given.

The article deals with the kinds of possessive and non-possesive functions of passive voice of original

* Bakü Devlet Üniversitesi, Z.Helilov 23, Az1148, Bakü, Azerbaycan
ogtay_jalilbeyli@yahoo.com

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

examples in Japanese language and their comparative translations in Azerbaijan language as well.

It is noted that there is not too much similarity in the field of passive voice between azerbaijani and Japanese languages. And it is very important while translating the oral or written speech examples of one of these languages into another language we must take into account the speech situation, context and the characteristic communicative chances of each language as well.

Key Words: Passive voice, Japanese language, Azerbaijanian language)

Eylem çatıları, bir kategori olarak dilde çok önemli yer tutmaktadır. Söz konusu kategori özneye özne (subjekt subjekt) veya özneye tümleç (subjekt objekt) arasındaki ilişkiden türeyen bir dil olayıdır.

Japon dilinde eylem çatısı konusu ile ilgili bilgilerin fikirleri çok değişiktir. A. Y. Danilov Japon dilinde şu eylem çatılarının bulunduğunu yazmaktadır (1, s. 4):

1. 基本表現 (kihon hyougen)	Etken Eylemler
2. 受身表現 (ukemi hyougen)	Edilgen Eylemler
3. 使役表現 (sieki hyougen)	Ettirgen Eylemler
4. 被役表現 (hieki hyougen)	Ettirgen-Edilgen Eylemler
5. 可能表現 (kanou hyougen)	Potensial Eylemler

Şunu da ekliyorum ki, Azeri'cede de eylem çatılarının sayısı konusunda çeşitli düşünceler vardır. Eylem çatıları şöyle sıralanır:

Etken Eylemler, Edilgen Eylemler, Dönüslü Eylemler, İşteş (Karşılıklı-müşterek) Eylemler, Ettirgen Eylemler (üzerinde daha çok durulanlar), Şahıssız Eylemler, Geçmez Eylemler, Geçer Eylemler (2, s.5).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

Japon Dilinde, Azeri Türkçesindeki gibi edilgen eylemlerin sentaktik şekilleri vardır. İşte bu özelliğine göre o edilgenliğin analistik usulle türetildiği Rus ve İngiliz dillerinden farklıdır. O şekiller şunlardır:

I. çekim, 1-ci esas + れる (reru) eki

II. çekim, 2-ci esas + られる (rareru) eki

する→ される (suru → sareru) eylemi yahut
せられる (魅せられる) (serareru (miserareru) “vurulmuş”, hayran
(meftun) olmuş gibi; ondan türeyenler

じる、ずる→じられる yahut ぜられる (命ぜられる)

(ciru, zuru → cirareru yahut zerareru (meizerareru)
“emir almak” gibi.

来る (kuru) “gelmek” fiili →こられる (korareru)

Bu tür düzeltilmiş eylemler bağımsız grup oluşturup II. çekim eylemleri gibi çekimlenir. Japon dilinde edilgen eylemler hem geçişli, hem de geçişsiz eylemlerden türetilir.

Azeri Türkçesinde edilgen eylemlerin geçişli eylemlerden türetilmesi fikri, geniş ve yaygındır; ama, bir taraftan bu dilde hem geçişli hem de geçişsiz eylem olarak kullanılmış eylemlerin dilde varolması, bir yandan da geçişli eylemlerden türetilmiş paralel şekillerin var olması, nihayet, Azeri dilinde Japon dilindeki edilgen eylem yerine hem edilgen, hem de dönüşlü eylemlerin olması konuya daha titizlikle (hassasiyetle) eğilmeyi gerektirmiştir. Durum bildiren eylemler veya eylem takıları kuraldışı bir durum oluşturmaktadır: ある (aru) “olmak”, “var olmak”; 見える (mieru) “görünmek”, 聞こえる (kikoeru) “işitilmek”; 似合う (niau) “benzemek (oxşamaq)”; 音がする (oto ga suru) “gelip yetişmek” (səs haqqında); 匂がする (nioi ga suru) “gelip yetirmek” (kokunun gelmesi) v b.

Edilgen eylemlerin başlıca anlamları, kullanıldığı konstruksiyonun içinde belirlenir.

Gramatikal çatı tümcede birbiriyle ilişki halinde olan subjektler ve objektler arasındaki oran değişmeleri yapmakla birlikte belirtilen fikrin modallığını ve üslubunu da değiştirdiğinden herbir eylem çeşidinin fonksiyonu, doğal olarak çözümlenmesi yapılan

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

tümecenin etken eylemli analogik tümceyle karşılaştırılması yoluyla belirtilir [1, s. 6-7].

Konuyle ilgili dil bilginleri arasında fikir mutabıklığı mevcuttur; ama, edilgen eylemlerin fonksiyonlarının sınıflandırılması meselesinde fikir mutabıklığı yoktur. Mesele şu ki, れる/られる (reru / rareru) şekilli eylemlerin başka anlamlarının yanında edilgen olmayan anlamları da var. Söz konusu anlamlar tümce içinde sözde özne görevini yapan nesnenin tümcede dolaylı tümleç görevini yapan diğer subjektlerin etkisine düşmeyenlerin anlamını bildirir. Bununla ilgili, Japon dilinde edilgen eylemin fonksiyonlarının sınıflandırılması konusunda iki önemli konsepsiyon birbirine karşı konulmaktadır. Bu fikirlerden birine göre, Japon dilinde eylemin bir takım imkan, naziklik gibi şekilleri vardır; ki bunlar, edilgen eylemde eşsesli olup edilgen değildir. Bunlardan başka, edilgen eylemler de vardır. Bu tip fiiller, özel “edilgenlik” anlamlarına sahiptir.

A. Y. Danilof bu şekilde yaklaşımın bilimsel gözükmemekte olduğunu, ama pratik gramerde bunun hiçbir öneminin olmadığını yazmıştır. Bu yüzden de bilgin başka bir konsepsiyona başvurmanın gerekliliğini bildirmiştir. İkinci Konsepsiyona göre, Japon dilinde iki edilgen eylem şekli vardır.

İkinci Konsepsiyona göre, Japon dilinde iki edilgen eylem şekli vardır.

Edilgen Eylemler -genelde- tümcedeki göreviyle ilgili olmayan れる/られる (reru/ rareru) ekiyle türemiş tüm türeme eylemlerini içerir. Bunun yanısıra, somut olarak (somut anlamda) edilgen eylemler de var ki, bunlar da ayrı eklerle türetilir; özellikle, edilgenlik ifade eder ve bu anlamdaki pozisyonunda etken eylemlere karşı konulur. Konsepsiyonun olumlu tarafı, Japon dilinde eylemlerin çok sayıdaki ek şekillerini türetmemesidir.

Edilgen Eylemlerin “Zorunluluk” İfade Etmeyen Görevleri

Edilgen eylemlerin bu grubunda etken eylemli cümlelerle mukayesede bu tür sözde edilgenlik konstruksuyonlarında hareketin subjekt ve objektlerin hâlleri değişmez; söz sırası' da değişmeden kalır. Bu belirtilerin sayısı, üçtür:

1. 尊垂 (sonzui): Edilgen eylem şeklinden naziklik ifade etme amacıyla faydalanılır. Örnekler:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

① イギリスから学生が帰って来た→
 ・ ・ ・ こられた。 “İğirisu kara qakusey-qa kaette kita.” (Tələbə İngiltərədən qayıdıb gəldi. Öğretmen İngiltərə’den döndü).

② おばさんがロンドンに行った→
 行かれた時の話しをしてください。 “Obasan-qa Rondon-ni itta → İkareta toki-no hanaşi-o şite kudasay.” (Söylə(yin) görün xalan / xalan (ız) Londona necə gedib çıxıb. Söylə(yin) bakalım, dayın(ız), amca(nız) Londra’ya nasıl vardı.).

③
 卒業式で学長が、[皆さんは卒業してからも、大学で学んだという・ ・ を忘れないでください。] と言った。 →
 言われた。 “Sotsugyouşiki-de gakuçou ga, [minasan va sotsugyou şite kara mo, daiqaku de manan da to iuo vasurenaide kudasay.] to itta. → ivareta.” (Rektor buraxılış gecəsində dedi: “Siz məzun olanda iftixarla yadınıza salın ki, bizim universitetdə oxumusunuz. | Rektör mezuniyyət gecəsində: “Siz Mezun olduktan sonra universitemizde təhsil gördüğümüzü gururla hatırlarsınız.” dedi.).

A. Y. Danilof’un kaydettiği üzere bir hayli evvel れる/られる (reru/ rareru) ekli eylemler yardımıyla naziklik ifadesi です/ます (des / mas (teyneygo) neytral nezaketli usulle敬語 (keygo) geleneksel naziklik üslubu arasında ara pozisyon işgal eder. Çağdaş Japon dilinde ise bu şeklin keygo’yu yavaş yavaş kullanımdan çıkarması açıkça görülmektedir. 尊敬語(sonkeygo) şekli geleneksel olarak “nazik” davranma ifade etmeye başlamıştır [1, s. 8].

2. 可能 (kanou): Edilgen eylemin hareketin potensial imkanının ifadesinden dolayı kullanılır. Bu kullanım, yalnız II. çekim eylemlerine ve 来る(→来られる) (kuru→korareru) eylemine aittir. Aynı zamanda daする-じる/ずる (→じられる) (suru-ciru/ zuru) → cirareru) eyleminin varyantına aittir.

① この植物は食べることができます。 →
 この植物は食べられます。 “Kono şokubutsu va taberu koto-qa dekimas.” (Biz bu bitkiləri yeyə bilərik. | Bu bitkilər yeyilir (yeməlidir) | Biz bu bitkileri yiyebiliriz. Şu bitkiler yenir (yeməlidir).)

② 試合に出る事ができるでしょう。 →
 試合に出られるでしょう。

“Şiai-ni deru koto-qa dekirudeşou → Şiai-ni derarerudeşou”.
 (Ehtimal ki, (o), yarışda iştirak edə bilər → Yarışda onun iştirak

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 5/1 Winter 2010*

etməsi, ehtimal ki, mümkün olacaq. | İhtimalen, (o) olimpiyat oyunlarına katılabilir).

③ シャンゼリゼを散策する時間があるでしょう。→
シャンゼリゼも見られるでしょう。

“Shanzerize-o sansaku suru cikan qa aru deşou →
Shanzerize -mo mirareru deşou.”. (Ehtimal ki, Yelisey meydanında
gəzməyə vaxt olacaq → Ehtimal ki, Yelisey meydanına da baxmağa
imkan olacaq/ ...baxmaq mümkün olacaq/ ...baxa biləcəyik. |
İhtimalen, Yelisey Meydanı'nı dolaşma olanağı bulacağıız.).

3. 自発 (**cihatsu**): Edilgen eylem şəklinin kendisindən meydana çıkan hareketin ifade edilməsi amacıyla -özellikle, şəhissiz tümcelerde- bu sözcüğün yalnız psixoloji kavranma bildiren eylemi qruplarıyla sınırlı olaraq kulanılır. 僣ばれる (şinobareru) “yada düşmək” (hatırlanmaq), “ağıla gəlmək” (akıla gəlmək); 思われる (omovareru) “fikirləşilmək” (düşünülmək), “təsəvvür edilmək” (tasarımlanmaq).

①

私ははっきり彼が気分が悪いことを感じている。→
(なんとなく) 彼は気分が悪いことが感じられる。

“Vataşi va hakkiri kare qa kibun-qa varui koto-o kancite iru.
→ (nan to naku) kare va kibun-ga varui koto qa kancirareru.” (Açıq-
aşkar hiss eləyirəm ki, onun kefi yoxdur → İstər-istəməz hiss olunur
ki, onun kefi yoxdur. O' nun keyfinin yerinde olmadığını açıqça
görüyorum (hissədiyorum).

②

私はそれが正しいだと考えています。(なんだか) それは正しいだと考えられます。“Vataşi va sore qa tadaşii da to kanqaete imas. (nan da ka) Sore va tadaşii da to kanqaeraremas.” (Mən belə hesab eləyirəm ki, bu düzdür → (Nə isə, nəyə görə) belə zənn eləyirəm ki, bu düzdür. | Zannımca bu yanlıştır.).

③

このおかしを食べると、遠きシベルのふるさと小さな村を思い出す。→ (なんとなく) 村が思い出される。“Kono okaşi-o taberu to, tooki şiberu no furusato çisana mura-o omoidasu. → ... (nan to naku) mura qa omoidasareru.” (Nə vaxt (ki), bu şiriniyyatı yeyirəm, doğulduğum uzaq Sibir kəndini yadıma salıram → (Hər dəfə) bu şiriniyyatı yeyəndə doğulduğum uzaq Sibir kəndi yadıma

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

düşür.| Tatlıları yediğim zamanlar doğduğum Uzak Sibiryayı hatırlarım.).

Edilgen Eylemlerin Özel Edilgen Fonksiyonları

Özel olmayan edilgen anlamlardan farklı olarak özel anlamda edilgen

eylemlerle bağlı tümce gruplarında hareketi yapanla (faille) hareketten etkilenen objektler mef'ul yerini değiştirir. Buna uygun onları tertip eden durumlar da değişir. Real fail に (ni) yahut から (kara) durumlarıyla tertiplenebilir. Bu grupta edilgen şekil başlıca beş fonksiyon yerine getirebilir; ki, bazılarının yarım fonksiyonu vardır:

1. **を格の受身 (o kaku-no ukemi):** Dolaylı tümleci özne yapan belli işlenmiş hâlin edilgen şeklidir. Bu ismi vermekle hem edilgen şeklin geleneksel olarak uygun surette kullanılması, hem de İngiliz dili ve diğer Batı dillerinden çevriler'de edilgen eylemin kullanım usulleri dikkate alınır.

1.1. **直接対象の受身 (çokusetsu taişou-no ukemi):** Düz tümlec'n edilgen şeklidir. Bu şekil, Japon dilinin eskiden' beri kullanılagelen edilgen şekli olup, burada yalnız canlı nesnelere esasen de adamlar etkileşim hâlinde olur ve uygun surette cümlede yer değiştirir. Bu görevi geçişli eylemler yapar:

① 田中が幸子をなぐった。→

幸子が田中になぐられた。“Tanaka-qa Saçiko-o naqutta → Saçiko qa Tanaka-ni naqurareta.” (Tanaka Saçikonu vurdu → Saçiko Tanakadan zərbə aldı (qulaqburması aldı, kötək yedi.) | Tanaka Saçiko'ya vurdu → Saçiko Tanaka'dan darbe yedi (dayak yedi).).

② 母は僕をかわいがった。→

僕は母にかわいがられた。“Haha va boku-o kavaigatta → Boku va haha-ni kavaigarareta.” (Anam məni ərkövün öyrətmişdir → Mən anamın canciyəri idim (olmuşam). | Ninem beni şımarık terbite etmiştir → Ben ninemin birtanesi (canı ciğeri) idim (olduydum).).

③ 先生が私たちのクラスをしかった。→

私たちのクラスは先生にしかられた。“Sensei-qa vatashitachi-no kurasu-o şikatta → Vataşıtaçi-no kurasu va sensei-ni şikarareta.” (Müəllim bizim sinfi danladı → Bizim sınıf müəllimdən töhmət aldı. Öğretmen sınıfımızı azarladı → Sınıfımız öğretmenden azar yedi.).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

1.2. 非情の受身 (**hicou-no ukemi**): Cansız nesne bildiren dolaylı tümlec'in yanında edilgen eylem bildirir. Bu durum, Japon diline ait bir durum değildir ve Batı edebiyatından çeviriler yoluyla Japoncada sonradan oluşmuştur. Söz konusu tümce türünün genel özelliği, ondan ibarettir; ki, real fail'e dikkat edilmemekte olup, başlıca dikkat “geçmişte kalmış olan” dolaylı tümleç üzerine yoğunlaşmaktadır. Edilgen eylemin işte bu anlamı, kendi içinde iki alt gruba ayrılır:

a) 新登場の受身 (şintoucou no ukemi) yeni bir şeyin meydana çıkmasını da belirten edilgen çeşidi. Mesela:

① この地帯にも近ごろだんだん住宅を建て始めた。→ この地帯にも近ごろだんだん住宅が建てられるようになった。
“Kono çitay ni mo çika qoro dandan cuutaku-o tatehacimeta. → Kono çitay ni mo çika qoro dandan cuutaku-qa taterareru you ni natta.” (Son vaxtlar bu rayonda yavaş-yavaş yaşayış binaları tikməyə başlamışlar. → Son vaxtlar bu rayonda da yaşayış binalarının inşasına başlanmışdır. | Son zamanlar bu bölgede (arazide) apartmanlar yapmaya başlamışlar. → Son zamanlar bu bölgede de apartmanların inşasına başlanmışdır.).

Tümcenin Azericesinde ise eylemin edilgen çeşidinden faydalanılmıştır. Japon dilinde böyle bir eylem çeşidi -yani dönüşlü eylem şekli- yoktur.

② 昨日からオリンピックの記念切手を売り出した。→ オリンピックの記念切手は明日から売り出された。“Kinou kara Orinpiyku no kinenkitte-o uridaşita. → Orinpiyku no kinenkitte va aşita kara uridasareta.” (Dünəndən biz olimpiya rəmzli markalar satmağa başlamışıq. → Olimpiya markaları dünəndən (etibarən) satılmağa başlanmışdır. | Dünden itibaren olimpiyat symbolü marklar satmaya başlamışız. → Olimpiyat markları dünden beri satılmağa başlanmışdır.).

③ うちの近くに新しい地下鉄の駅を開通した。→ うちの近くに新しい地下鉄の駅が開通された。“Uçi-no çikaku-ni ataraşii çikatetsu no eki-o kaitsuu şita. → Uçi-no çikaku-ni araraşii çikatetsu no eki-qa kaitsuu sareta.”

(Bizim evin yanında (yaxınlığında) yeni metro stansiyası açdılar. → Bizim evin yaxınlığında yeni metro stansiyası açılıb / açılmışdır. | Bizim evin yanında (yakınında) yeni metro istasyonunu devreye soktular. → Bizim evin yakınında yeni metro istasyonu devreye sokulmuşdur.).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

b) 一般性の受身 (ippansey no ukemi): Genel ve soyut fikirleri ifade eden edilgen eylem türüdür:

① この社会は個性を尊重する。→

民主儀の社会では個性が尊重されるべきだ。“Kono şakay va kosey-o sonçou suru. → Minşugi no şakay de va kocin-qa sonçou sareru bekida”.(Bu cəmiyyət şəxsiyyətə hörmət edir. → Demokratik cəmiyyətdə şəxsiyyətə hörmət edilməlidir. | Bu tolum kişiliyə saygı eder. → Demokrasi toplumunda kişiliyə saygı yapılmalıdır.).

②

多年の統計資料でこの指標の増加する傾向を見ることが出来る。
→

多年の資料からこの指標の増加傾向が見ることが見られる。“T anen no toukeyşiriyou de kono şihyou no zouka suru keykou-o miru koto-qa dekuru. → Tanen no şiryō kara kono şihyou no zouka suru keykou-qa miru koto-qa mirareru.” (Çoxillik statistikada bu göstəricinin artması təmayülünü görmək olar. → Çoxillik statistikada bu göstəricinin artması təmayülü görünür. | Çok senelik istatistliğe göre şu belirtilerin çoğalmasını görmek mümkündür. → Çok senelik istatistiklere göre bu belirtilerin çoğalması eğilimi görünüyor.).

③

検察予番館は多額の賄賂が受け取られた事実を明らかにした。
→ 検事捜査によって、巨額の収賄事件の事実が立証された。“K ensetsuyobankan va taqaku no vairo-qa uketorareta cicitsu-o akaraka ni şita. → Kencisousa ni yotte, kyoqaku no şouvayciken no cicitsu qa rişşou sareta”.(Prokurorluğun müstəntiqi böyük məbləğdə rüşvət alınması faktını təsdiq etdi. → Prokurorluğun istintaqı nəticəsində çox böyük məbləğdə rüşvət alınması faktı təsdiq olunmuşdur. | Soruşturmacı azami miktarda rüşvət alınması faktını doğruladı (ispatladı). → Soruşturmacı, soruşturma sonucunda çok büyük rüşvət alındığını doğrulanmıştır.).

2. 内容の受身 (naiyou-no ukemi): Dolaylı nutuk zamanı認める (mitomeru) da edilgen eylem çeşididir. Bu fonksiyon için nutuk (言う、書く) ve mülahaza (見る) bildiren eylemlerden faydalanılır. Bunu 1. 2. 非情の受身 (hicou-no ukemi) görev değiştirilmesi gibi düşünebiliriz. Fark şu ki, kullanılan eylemlerin hepsi geçişli eylem olsa da, hepsi belli işlenmiş hâli ifade edemez; onlar açıklama durumunda olup cümlede mantiki ağırlık merkezi nutuk faaliyeti kapsamı üzerine geçer. Nutuk Subjektivi ise dikkat dışı olur. Mükayese:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

若者は序文でマクロ経済研究へのケインズの卓越した貢献に注目している → 序文には、ケインズがマクロ経済研究に大きいに貢献したと認められている。

Müəllif müqəddimədə Keynsin makroiqtisadi tədqiqatlar sahəsində böyük xidmətini qeyd edir → Müqəddimədə Keynsin makroiqtisadi tədqiqatlar sahəsində böyük xidməti olduğu qeyd edilir.

(Vakamono va cobun de makuro keyzay kenkyuu-no Keinzu no takuetsu şita kouken Yazar Önsöz'de Keynsin ni çuumoku şite iru → Cobun ni va, makroekonomi üzerine incelemelerde Keinsu-qamakuro keyzaykenkyuu-ni seçkin katkılarda bulunduğunu ookii ni kouken şita to mitomerarete iru). yazıyor.

3. 相手の受身 (aite-no ukemi): Edilgen eylemlerden (şeklinden) beraber yapılacak hareket için taraftaş seçiminden ötrü kullanılır olması, edilgen eylem'in "partnör" anlamını gösteriyor. O, edilgen şeklinden faydalanmanın ilkel Japon varyantıdır.

① のら犬が太郎に噛み付いた。 → 太郎がのら犬に噛み付かれた。

Avara it Taronu qapıb (dişləyib, tutub) → Taronu avara it tutub.

(Nora inu-qa Taro-ni kamitsuita → Taro-qa nora inu-ni kamitsukareta) Avare köpek Taronu kapmışdır.

② 太郎は花子に算数を教えた。 → 花子は太郎に算数を教えられた。

Taro hesabı Hanakoya izah etdi → Hanako hesab üzrə Tardan izahat alıb.

(Taro va Hanako-ni sansuu-o oşieraret Taro Hanakoya matematiği anlattı → Hanako va Taro-ni sansuu-o oşierareta) Hanako matematik üzere Tardan bilgi aldı.

③ 太郎は花子と絶交した。 → Taro Hanako ilə arasını vurub² →

² Azerice kullanmayan (ifade edilmeyen) harfi harfine bir çeviri, ama Azerice ifade edilir, bir azıcık vulgar şekli de var: Taro Hanako' yle arası bozulmuş, irtibat (kesmiş).

花子は 太朗から絶交された。 (Taro va Hanako to zekkou şita → Hanako va Taro kara zekkou sareta)	Taro Hanakodan üz döndərib / Taro ilə Hanakonun arası dəyib. Taroylə Hanako'nun arası açıldı → Taro Hanako'dan surat çevirdi.
--	--

Not: Yukarıya aldığımız tümcelerde dolaylı tümleş belli işlenmiş hâl'de olup sırası gelen fonksiyondan farklı olarak, serbest tümce üyesi şeklinde kendini gösteriyor. Bütün hâllerde Azericede etken eylem şekli kullanmak imkansız, ya da kuraldışıdır.

4. **持ち主の受身 (moçinuşi-no ukemi):** Edilgen eylemin iyelik görevidir. Bu görev, etken şeklindeki eylemin dolaylı tümleş görevi yapması, objektin “sahibin” kapsamca ayrılması demektir. Bu gurubun bir sıra cümlelerine hasar verme yan anlamı durumundadır. Mesela:

① スリが（太朗の）財布をすった。 → 太朗がスリに財布をすられた。 (Suri-qa (Tarou-no) sayfu-o sutta. → Tarou-qa suri-ni sayfu-o surareta).	Cibgir (oğru) (Taronun) pul kisəsini çırpışdırdı. → Taronun pul kisəsini oğru aparıb / oğurlayblar. Yankesili (hırsız) (Taronun) cüzdanını almış / çalmış
先生が（花子の）絵をほめた。 → 花子は先生にほめられた。 (Sensey-qa (Hanako-no) e-o hometa. → Hanako-va sensey-ni homerareta)	Müəllim (Hanakonun çəkdiyi) şəkli təriflədi / bəyəndi. → Müəllim Hanakonun çəkdiyi şəklə görə təriflədi. Öğretmen (Hanakonun yaptığı) resmi övdü/beğendi. → Öğretmen Hanako'yu çəkdiği resme göre övdü.
友達が（二郎の）背中をたたいた。 → 二郎が友達に背中をたたかれた。 (Tomodaçi-qa (Ciron-no) senaka-o tatayta. → Ciron-qa tomodaçi-ni senaka-o tatakareta).	Yoldaşı əli ilə Cironun kürəyinə vurdu. → Cironun kürəyinə vurdu. əli ilə onun kürəyinə vurdu. vurdu → Cironun kürəyinin, Cironun sırtına eliyle vurduğunu hissetti.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

“Partnör” edilgen eylem şeklinde olduğu gibi, iyelik (ayırma edilgen) eylemli cümlelerde de geçmiş dolaylı tümleç belli işlenmiş hâlinde kalmaktadır; ama, kimi dilcilere göre o, birleşik (terkibî) yüklem ayrılmaz parçası hâline gelerek serbest (bağımsız) tümce ögesi statüsünü kaybetmektedir; çünkü, o, olmadan bileşik (terkibî) yüklem eylem parçası anlamını kaybeder.

5. 第三者の受身 (**day sanşa-no ukemi**): Etken Eylem şeklinde olmayan, etkilenen yeni objekt cümleye getiren edilgen eylem türüdür. Söz konusu görevi yapmış sözcük örneklerinin çoğunda objekt olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bu da Japon dilindeki edilgen şeklin ilkel (tarihsel) Japon fonksiyonudur. Örnekler:

① 雨が降った。→ 僕は雨に降られた。Yağış yağdı。→ Yağışa düşdüm.
(Ame-qa futta. → Boku va ame-ni furareta). Yağmur yağdı。→ Yağmura yakalandım.

② 隣の息子が一晩中レコードを 隣に Qonşu oğlan bütün axşamı val oxudub.
かけた。→ 私たちは隣の息子に → Bütün axşamı qonşu oğlanın
一晩中レコードをかけられた。 oxutdurduğu vallar bizi narahat edib.
(Tonari-no musuko-qa hitobancuu Komşu oğlan bütün akşamı (teypte)
rekoodo-o kaketa. → Vataşıtaçi va şarkı söyletmiş。→ Bütün akşamı
tonari-no musuko-ni hitobancuu komşu oğlanın okuttuğu teyp bizi
rekoodo- kakerareta). rahatsız etti.

③ 風が吹く。→ この一本木は 風が Küçük esir。→ Bu tənha ağac yel hara
四方の風に吹かれる。 esir, ora da əyilir.
(Kaze-qa fuku. → Kono ippongi va Rüzgar esiyor。→ Şu tek ağac rüzgarın
şihou no kaze-ni fukareru). estiyi tarafa eser.

Edilgen yapılı sözcüklerin üslup özelliği şudur; ki, çoğu zaman metinde failin (iş yapanın) gelecek (sonraki) hareket veya hâlini bildirir. Bunlar, て/で (te/de), ので (node) v b. şekilleriyle biterek belli nedenler tertiplerler. Örneğin:

④ 通行人は犬にほえられて Yoldan keçənə (yolçuya) it hürəndə

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

大變びっくりした。 (Tsuukounin va inu-ni hoerarete taihen bikkuri şita). düştü).	bərk qorxdı (qorxuya düşdü). Yoldan geçene (yolcuya) köpek havlarken çok korktu (korkuya düştü).
② 彼は幼いときから両親に しなれたので生活がとても 苦しかった。 (Kare va osanay toki kara ryouşin ni şinareta no de seykatsu-qa totemo kuruşikatta).	O hələ ilk uşaqlıq çağında valideynlərini itirmişdir, belə ki, onun güzəranı çətin olub. O daha çocukken ana babasını yitirmiş ve bu yüzden de geçimi çok zor olmuştu.
③ すごい雪雨に襲われて、 夜遅くまで眠れなかった。 (Suqoi yukiname ni osovarete, yoru osoku made nemurenakatta).	Dəhşətli tufana görə gecə yarıyadək yata bilmədim. Müthiş tufan yüzünden gecenin yarısına kadar uyuyamadım.

Şimdi de yaptığımız incelemeler sonucunda bir genelleme yapalım.

Hem Japon, hem de Azeri dillerinde eylemlerin edilgen şekilleri vardır; ama, bu dillerde edilgen şeklinin yapılması ve kuanımsal anlamları birbirine benzemez. Japon dilinde edilgen şekli, eylemin çekim şekillerinden ve hem geçişli, hem de geçişsiz eylemlerden yapılır.

Azericede yalnız bir çekim şekli kaydolunmaktadır. Azericede Edilgen eylem yapan eklerin ünlü yahut ünsüzle başlamasına bağlı çeşitli şekiller (çeşitlilikler) görülebilir.

Edilgen Eylemin fonksiyonları da bu dillerde farklıdır. Japon dilinde edilgen eylemin dört fonksiyonu; Azericede ise bir fonksiyonu vardır. Buna ilave olarak Azericede edilgen eylemin kullanım tezliğı ve kullanım oranı kısıtlıdır. Japon dili edilgen eylem şekilleri Azerice metinlerinde *etken*, *dönüşlü* ve *edilgen* şekilleriyle ifade edilir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 5/1 Winter 2010*

KAYNAKÇA

Azərbaycan dilinin qrammatikası. I, Morfologiya. B., Azərbaycan SSR EA-nın nəşri, 1960

CƏLİLBƏYLİ, O. Yapon dilində fellərin tipologiyasına dair. Tədqiqlər 2, AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu; s.49-56, B., 2006.

DANILOF, A. Y. Yaponskiy yazık. Stradatelnıy zaloq. M., 2000

HÜSEYNZADƏ M. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. B., Maarif, 1973

Qrammatika azerbaydjanskoqo yazıka. B., 1971

Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. B., Elm, 1980